

ОПІЛЬСЬКИЙ ДІАЛЕКТ І ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ВАРІАНТ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Опільський діалект, безперечно, територіальне) являє собою центр Галичини. Належить він, як і бойківський, гуцульський, покутський, буковинський, закарпатський, надсянський, лемківський, волинський, подільський говори, до старожитнього південно-західного наріччя. Як відзначають дослідники (І.Матвіяс, О.Горбач, Ю.Шевельов), поширенню ареалів опільських говірок сприяло і те, що в другій пол. XIX - поч. XX ст. вони об'єктивно лягли в основу західноукраїнського (галицького) варіанта української літературної мови. Цей факт пояснюється, в першу чергу, як лінгвальними, так і екстралінгвальними чинниками.

Слід зауважити, що в українському мовознавстві нема єдиного погляду на питання західноукраїнського (галицького) варіанта української літературної мови. Більшість лінгвістів, які торкалися цієї проблеми, зрозуміло, весь час і до сьогодні мусили писати про те, що ніякого галицького варіанта української літературної мови не було, бо такого не може бути. Дана проблема не вписувалася в рамки і постулати радянського мовознавства. Сама ж вона послідовно та систематично обговорювалась, а мовознавці вважалися українськими буржуазними націоналістами.

Традиція варіантності літературної мови, однак, продовжується ще від староукраїнського мовного періоду. "Думка дослідників, що в цей час староукраїнська мова за проникненням у неї живомовних елементів поділялася на київсько-волинсько-білоруський, галицько-подільський і молдавський обласні варіанти (В.М.Русанівський), з нашим припущенням співзвучна" [11, 136].

Ф.Жилко, торкаючись проблеми варіантності української літературної мови, резонно зауважив, що "розрив у традиції літературної мови обумовив виникнення нової української літературної мови спочатку на різних діалектних основах: східноукраїнського варіанта _ на основі середньонаддніпрянських говірок, західноукраїнського (галицького) - на основі наддністрянських;

крім того, були ще спроби суто місцевих говіркових основ літературної мови, як-от: закарпатської, лемківської" [7, 17]. Далі Ф.Жилко розмірковує, що нова українська літературна мова своє становлення базувала на двох потоках - східноукраїнському, який у другій половині XIX ст. стає основним, і галицькому, що в XX ст. впливається в основний і з часом зникає. Сліди становлення нової української літературної мови на основі опільських говірок виявляються в сучасній українській літературній мові, зокрема в лексико-семантичній і фразеологічній системах.

Розвиток національно-визвольних тенденцій на західноукраїнських землях глибше посилює галицький варіант у новій українській літературній мові, яка також формується і на опільській основі. На початку XX ст. посилюється вплив галицького варіанта літературної мови на східноукраїнський. Лексичний склад сучасної української мови має найширшу діалектну основу. Базою його, як відомо, є південно-східні говори. Через галицький варіант літературної мови до нього потрапила певна частина огів із південно-західних діалектів, з опільського говору зокрема [1, 16].

Феномен варіантності літературної мови не заперечує М.Жовтобрюх: "Унаслідок кількавікового політичного відокремлення західноукраїнських земель від Східної України в західноукраїнській літературно-мовній практиці цілком природно склалися деякі специфічні риси, відмінні від усталених літературних норм загальнонаціональної української мови. Такі риси спостерігаються і в фонетиці, і в граматиці, і в лексиці, і у фразеології, і навіть в інтонації" [8, 38]. На користь існування західноукраїнського варіанта літературної мови свідчить ще твердження М.Жовтобрюха про те, що і сьогодні досить відчутно дає про себе знати західноукраїнський наголос. У приватному листі від

01.07.1991р. до автора цих рядків М.Жовтобрюх пише: "... роль наддністрянського говору у формуванні галицького варіанта літературної мови цікава, досі неопрацьована й заслуговує на серйозну увагу. Можливо, замість слова "галицького" поставити "західноукраїнського" варіанта, оскільки цей варіант української літературної мови був поширений не тільки в Галичині, а й на Буковині. Думаю, що ... варто подумати й над тим, що з наддністрянських говорів увійшло й до загальної сучасної української літературної мови через **західноукраїнський варіант** (ггідкресл. наше - З.Б.), а що й безпосередньо".

Не заперечує також галицького варіанта літературної мови Ю-Шевельов. Учений відзначає: "Можна припустити, що на 1900 рік у м. Львові витворювалося галицьке чи галицьке-буковинське койне, в основі якого лежав наддністрянський діалект" [17, 27]. Отже, вчений не сумнівається в тому, що з початку ХХ ст. на основі опільського говору твориться західноукраїнський варіант літературної мови. Автор називає його койне, надаючи цьому термінові широкого поняття, корелятом для якого є поняття "діалект". Не можна не погодитись з думкою Ю.Шевельова про те, що "якщо припущення про формування львівського койне правильне, то дискусія 1891 - 1892 рр., що її почав Б.Грінченко... проти "галицьких поетів", ... виявляла конфлікт між двома процесами творення літературної мови: на східноукраїнських і західноукраїнських землях" [17, 28].

Українська літературна мова, як відомо, у своїй основі має говірки середньонаддніпряньського діалекту, а базою для її творення послужили всі говори українських наріч. Звідси випливає, що не могло бути єдиного процесу творення літературної мови. Два наріччя - південно-східне і південно-західне - дуже мобільні та потужні групи українських діалектів. Саме вони були головними чинниками формування та становлення української літературної мови. [Тому що ці два давні наріччя характеризуються специфічними системами, то, вочевидь, літературна мова мусить розвиватися у двох руслах, у двох варіантах чи різновидах. Не буде логічним міркування, що лише одне наріччя може стати базою вироблення літературної мови. Яким потужним і давнім воно не було б, але тільки на одній його основі жодна літературна мова створитися не може. Тим більше, якщо дане наріччя функціонує поряд з іншими групами діалектів однієї мови. Інша річ, якби воно було єдиним. Тому алогічно залишати осторонь два інших старожитніх наріччя із давніми традиціями, говорячи про витворення єдиної для одного народу літературної мови. До того ж, якщо навіть окремі говори у своїй цілісності поділяються на окремі групи (наприклад, лемківський, опільський діалекти диференціюються на західну і східну частини), то не викликає заперечення такий факт, що єдина літературна мова також може мати кілька варіантів, які виступають як взаємопов'язані елементи єдиного цілого, одного інваріанта.

Як відзначає З.Франко, попри всю відмінність обидва варіанти української літературної мови мали дуже багато спільного [16]. "Правописні правила загалом не вичерпували відмінностей між східноукраїнським і західноукраїнським варіантами літературної мови. Різниця між ними визначалася ще багатьма фонетичними, граматичними і великою кількістю лексичних ознак" [12, 7]. Відомо, що західноукраїнський варіант у силу історичних обставин розвивався майже в усіх стилях - художньому, науковому, публіцистичному, белетристичному, діловому. Східноукраїнський різновид здебільшого розвивався лише в художньому і почасти в епістолярному стилях.

Правда, в Галичині на чолі з І.Франком розгортаються тенденції до утворення єдиної літературної мови, до ліквідації тих різких суперечностей і протиріч на всіх рівнях системи між двома різновидами єдиної субстанції. Так, тут спрощується "галицький правопис", відбувається відмова від специфічних граматичних особливостей. Однак у сфері лексики та фразеології щодо своїх здобутків галицькі діячі не поступаються ні на крок. Свої лексико-фразеологічні форми вони вважають, за словами Івана Франка, "не краденим, а своїм добром".

Аксіоматичне розуміє два варіанти літературної мови С-Караванський. Він відзначає: "... правопис 1929 р. ... було укладено з урахуванням двох реально наявних варіантів української мови: східного та західного" [10]. Далі вчений має рацію в тому, що "правопис 1929 р. був ... вироблений з урахуванням реальних варіантів української мови: галицького і наддніпряньського, що саме цей аспект і підносить правопис 1929 р. над усіма наступними українськими правописами" [9, 1501]. Вивчаючи розвиток нашої мови у Канаді та США, Ю.Жлуктенко резюмує, що два різновиди -

канадо-український, американсько-український - слід вважати територіальними різновидами чи регіональними варіантами української літературної мови [5, 15-16].

Поняття західноукраїнського варіанта літературної мови фігурує також у працях О.Торбача [4, 23]. Ідею варіантності української літературної мови підтримує І.Огієнко: "Західні говірки, що вишилися в літературну галицьку мову, я завжди маю на особливій увазі, надто тоді, коли вони не згодні з нормативною літературною мовою" [13, 221].

А.Булаховський теж говорить про "західну норму" XIX ст.: "З погляду формування "західної норми" заслугоує на увагу той факт, що певна спільність граматичного й літературного вжитку самих "заходян" разом із розвитком спільного літературного контакту досить виразно намічалась у них щодо багатьох лексем і граматичних особливостей, їхньої мови, але згодом дедалі більше поступалась перед міцним впливом, що йшов з українського Сходу" [3, 35].

Говорячи про опільську основу в західноукраїнському різновиді літературної мови, зокрема про сферу лексики та фразеології, маємо на увазі варіантнопаралельні утворення діалектного походження як засіб словникового збагачення літературної мови. Варіантні паралельні форми в мовній побудові посідають певне місце й багато важать у її розвитку й збагаченні. На такі форми слід зважати як на факти, які поряд з іншими характеризують сутність лінгвального життя. При цьому вони не розхитують, а скріплюють і стабілізують всю мовну систему та її структурні зв'язки і відношення. Одним із важливих джерел, з яких літературна мова вбирає в себе запаси варіантнопаралельного типу, слід вважати живе народне мовлення, особливо його діалектні особливості. Значення такого джерела настільки велике, що навіть дуже часто без спеціального аналізу, тільки на інтуїтивному рівні пізнання мовної побудови можна вказати на факти переміщення певних лінгвальних форм із діалектних покладів до нормативнолітературних, а також витворювання в такий спосіб варіантнопаралельних резервів.

"Олітературювання" таких діалектних елементів найбільш виразно виявляє себе двома шляхами. З одного боку, ці слова фіксують своєрідні поняття, чим і називають нові для літературної мови реалії. З другого боку, вони синонімізують мовлення, номінують нові ознаки і акцентують їх, дають витончені семантичні й виразові засоби нашого мовлення. Метафоризація та стилістичне осмислення мовцями діалектних лексичних одиниць переносить останні на новий ґрунт літературного функціонування. Не буде помилковим твердження, що літературна мова сьогодні є досить конкретною. Весь час вона розмежовує кожне лексичне значення, а також метафору. Діалектне мовлення, навпаки, метафору уподібнює з реальною дійсністю. Відзначений процес виразно маніфестується лексико-семантичними фактами опільського говору, які внесли вагомий вклад в організацію варіантнопаралельних одиниць західноукраїнського варіанта літературної мови. Сюди ввійшли з опільських говірок як синоніми, чи як "розмовні" або "обласні" форми такі лексичні одиниці: *баз'ник* - 'бузок', *знути бай'дики* - 'оповідати небилиці', *бси'була* - 'недотепа', *бану'вати* - 'тужити', *барки* - 'груди', *бахур* - 'хлопчисько', *ба'юра* - 'калабаня', *бен'карт* - 'байстрюк', *бесіда* - 'говоріння', *бзи'на* - 'бузина', *блават* - 'волошка', *бодне* - 'велика бочка', *позички* - 'порічки', *борзо* - 'швидко', *брама* - 'ворота з дощок', *боханец* - 'буханка', *бра'танок* - 'племінник', *братчики* - 'братки', *бреха* - 'брехун(-ка)', *бре'хати* - 'гавкати', *брус* - 'товста дошка', *бубен* - 'барабан', *бузьок* - 'лелека', *булан* - 'кінь жовто-червоної масті', *бульба* - 'картопля', *булька* - 'бульбашка', *бутлі* - 'скляний посуд', *бу'хикати* - 'кашляти', *вар'ят* - 'несповна розуму', *вань'кир* - 'маленька кімната', *вар'ю'вати* - 'дуріти', *вар'някати* - 'базікати', *вар'цаби* - 'дошки віконної скриньки', *ватра* - 'вогнище', *езд'іти* - 'побачити', *вз'іти* - 'вдарити', *евірка* - 'білка', *ей'дельці* - 'виделки', *видолянок* - 'мокра сіножать', *вилиці* - 'підборіддя', *вимі'тати* - 'трясти сажу', *ве'рета(-о)* - 'покривало', *віт'рак* - 'балка, яка з'єднує крокви даху', *віукати* - 'тукати', *ей'дай* - 'мабуть', *умитися* - 'бути недостойним когось', *ву'жіука* - 'мотузка', *вуйко* - 'дядько', *гадра* - 'недобра жінка', *гаятися* - 'баритися', *гайну'вати* - 'дармувати', *галька* - 'спідниця', *гейби* - 'ніби', *гібти* - 'гинути', *гичка* - 'листя буряків', *гло'та* - 'тиснява', *знати* - 'швидко йти', *го'ра* - 'торище', *гос'тец* - 'ревматизм', *грань* - 'жар', *трис* - 'висівки', *гріб* - 'могила', *тазда* - 'господар', *теер* - 'рушниця', *гризтися* - 'журитися', *длси'ган* - 'кирка', *дзяву'літи* - 'скавучати', *димка* - 'спідниця', *дихавці* - 'астма', *дичка* - 'нещеплена груша', *до'лина* - 'сіножать', *досвіта* - 'на зорі', *дра'пак* - 'віник', *драпа'ки* - 'ожина', *дриг'лі* - 'холодець', *дро'читися* - 'дразнитися', *дудлити*

'жадібно пити', 'дурно - 'даремно', дозгі'рати - 'доглядати', 'доста - 'досить', духо'та - 'спека', за'вала - 'хмара, за яку сідає сонце', заве'руха - 'заметіль', зага'рити - 'заховати', загу'мінок - 'поле за садами', за'духа - 'астма', 'замок - 'суглоб', 'запарі - 'зашпори', 'запаска - 'фартух', за'порати - 'нагодувати худобу', 'запорток - 'зіпсуте яйце', за'ра - 'заграда', 'зарік - 'наступного року', за'робок - 'заробіток', засті'вати - 'назвати високу ціну', 'затрка - 'страва', 'затраска - 'запонка', за'цеисти - 'покритися цвілью', збиткуватися - 'знущатися', звіз'да - 'зоря', 'зизий - 'косий', 'зага - 'печія', зій'ти на пси - 'зубожіти', зумі'тися - 'здивуватися', 'кабзиль - 'заклепка', 'каука - 'ворона', 'казані - 'проповідь', камі'зелька - 'жилет', кан'тар - 'недоуздок', ка'парити - 'бідувати', кар'ник - 'приміщення для свиней', 'кати́р - 'нежить', 'каштан ~ 'кінь темно - червоної масті', 'кватитися - 'поспішати', ква'сок - 'щавель', 'кляйстер - 'клей', ко'гут - 'півень', 'колія - 'залізниця', 'коняр - 'стовбур', 'корец - 'міра ваги', коц - 'одіяло', 'коцур - 'кіт', 'крайка - 'кольоровий тканний пояс', 'красний - 'гарний', кри'шити - 'дрібно нарізати', 'крокіс - 'нагідки', 'кулитися - 'шулитися', ку'лявий - 'кульгавий', ку'лястра - 'молозиво', ку'нірувати - 'знущатися', 'килавий - 'хворий на грижу', 'кімати - 'дріматися', кле'вец - 'молоток', 'кутас - 'китиця', 'ладний - 'гарний', ла'мага - 'неповороткий', 'лапати - 'ловити', 'лилик - 'кажан', ли'міш - 'лезо шпуга', лі'чити - 'лікувати', ло'газа - 'ячмінна каша', ло'точити - 'псувати нерви', лукавий - 'скупий', лі'яр - 'брус, до якого прибивають дошки підлоги', май - 'травень', ма'натки - 'речі', мар'котно - 'прикро', маркі'рувати - 'байдикувати', ма'рунька - 'хризантема', 'марец - 'березень', мас'ничка - 'посудина для збивання масла', мас'лек - 'жовто - червоний кінь', 'мацьок - 'шлунок', 'мачінка - 'підлива з олії', ме'тати - 'кидати', 'меіти - 'туфлі', 'ммдниця - 'велика миска', 'мийка - 'ганчірка', мі'зерія - 'страва', мі'зерний - 'худющий', мла - 'мряка', моло'чей - 'кульбаба', мо'тика - 'сапа', 'мрака - 'туман', нага'виці - 'штани', на'дуться - 'образитися', 'напасть - 'проблема', на'помітки ~ 'в темноті', на'пудитися - 'налякатися', на'тура - 'характер', 'наузнак - 'горілиць', най - 'нехай', 'начиня - 'посуд', не'бавці - 'незабаром', 'нендза - 'нужда', 'нипати - 'роздивлятися', 'нерихт - 'незадоволення', нех'люя - 'неохайний', о'барінок - 'бублик', 'байда - 'велика скибка хліба', паку'вати - 'жадібно їсти', па'литися - 'мати велику охоту', 'польок - 'великий палець рукавиці', папе'ріука - 'сорт яблук', пан'тарка — 'цесарка', 'паска - 'великодній хліб', пас'кудний - 'негарний', па'тельні - 'сковорода', 'пацькати - 'бруднити', па'цок - 'кабан', пац'кувати - 'зухвало відповідати', 'первістка - 'корова, яка отелилася вперше', пин'цук - 'ячмінна крупа', пир'катий - 'кирпатий', підсу'фітка - 'дошка на стелю', пі'хур - 'пухир', пі'шва - 'наволочка', 'плотеа - 'верхня балка даху', 'пльотка - 'пштівка', по'вала — 'стеля', по'долок - 'припіл спідниці', по'луденок - 'обід', по'лудрабок - 'бокова жердка драбини', 'пончик - 'пампушка', по'репатися - 'потріскатися', 'порплі - 'лупа', посоло'віти - 'посумніти', 'правити - 'просити', 'празник - 'храмове свято', пригні'титися - 'зарум'янитися (про хліб)', 'прикрій - 'зануда', при'стати - 'піти в зяті, невістки', пу'лярес - 'гаманець', 'пурец - 'зарозумілий', 'пучка - 'дрібка', 'райда - 'балакуча жінка', 'райдати - 'багато говорити', ра'нета - 'сорт яблук', 'рохкати - 'квакати', 'ринка - 'посуд', 'ришитиці - 'бруд на тілі', 'рисік - 'стержень олівця', рис'каль - 'заступ', рихт - 'слухність', рихту'вати - 'ремонтувати', рихту'ватися - 'готуватися', 'родичі - 'батьки', роз'дойма - 'роззява', роз'істися - 'розсердитися', рос'хідник - 'очиток', 'рушита - 'решітка в печі', сверб'лечка - 'короста, забаганка', 'ружа - 'троянда', склеп - 'крамниця', скобо'тати - 'поскотати', 'сливе - 'майже', 'стити - 'дурощі', 'стренчити - 'намовляти', 'суголовок - 'польова стежка', 'таній - 'дешевий', тар'так - 'лісопишня', ти'лепати - 'трясти, базікати', твар - 'обличчя', тлуц - 'жир', тракт - 'шосе', трут - 'порохно для обкурювання бджіл', 'темити - 'пам'ятати', фаль'банки - 'мереживо на спідниці', 'фана - 'прапор', 'фіра - 'підвода', 'фукс - 'кінь червоної масті', хар'пак - 'обламанний куц', хо'сен - 'користь', цаба'нити - 'нарікати', чей - 'адже', 'шайка - 'банда', ша'ліука - 'вузька дошка на стелю', 'шарм — 'вітер з дощем і снігом', ша'ріука - 'сорт яблук', шаф'лик - 'таз', 'шваіер - 'сестрин чоловік', 'шина — 'рейка', 'шіпа - 'дровітня', 'шкраби - 'старе взуття', шлий'ки - 'підтяжки', шляку'вати - 'проклинати', шмір - 'мазут', шпану'вати - 'натягати', шпару'вати - 'заощаджувати', 'шутер - 'щебінь', шу'вар - 'очерет', яр - 'весна'.

Наведені лексико-фразеологічні елементи опільських говірок активно функціонували в ХІХ — поч.ХХ ст. в мовленні західноукраїнського населення. Більшість із них побутує сьогодні в досліджуваному говорі. Усі вони відомі в мові творів М.Л.Пашкевича, Л.М.Мартовича, С. Ковалева,

І.Вагилевича, К.Устияновича, І. Франка. Західноукраїнська преса того часу широко послуговувалась ними. Слід відзначити, що деяка частина слів в опільському діалекті запозичена з польської, німецької, румунської та інших європейських мов.

Уперше застосовуються опільські говірки в інтермедіях ЯГаватовича. Виявляються їх риси у творах І.Вишенського та пізніших письменників. У XIX ст. на основі опільського говору був написаний літературний збірник "Русалка Дністрова". Із виходом його у світ 1837 р. можна говорити про наявність східноукраїнського і західноукраїнського варіантів літературної мови. За посередництвом письменників із західних областей України введено у словники типові опільські фраземи [6, 63-64]: "Я не хотів тебе прогнівити, лиш *пустити віц*" (В.Стефанік), "... я боюся, щоби нас той проклятий Юда зовсім з *торбами не пустив*" (І.Франко), "За шуміли темні лози Козакові при дорозі. По дорозі *блудом ходить*..." (Ю.Федькович). Сьогодні важко говорити однозначно про природу лексичних діалектизмів у мові художньої літератури письменників Західної України, які творили в XIX - поч. XX ст. Вони, на нашу думку, писали західноукраїнським варіантом. Через те лексичні діалектизми входили в мову їх творів як закономірні засоби та елементи. Кваліфікувати їх власне діалектизмами можна лише з погляду діахронії [2, 199].

В українській діловій мові другої половини XIX ст. фіксується багато слів і виразів з опільського говору: *занудити, оманили, дідич, дідизна, перездріти, шупасом відставати, бути на протоколі*. Разом з тим в українській юридичній лексиці того часу, вживаній у Галичині, де були більш сприятливі умови для розвитку офіційно-ділового мовлення, виявляємо значну частину опільських говіркових слів, що згодом набули загальнонаціональної норми [14, 74]: *закон, порука, ручити за кого, підсудний, наочний свідок, зневажати, скарга, винний, підлягати карі, угода, умова, слідство*. Відзначимо, що численні опільські лексеми мають ізоглоси в інших говорах південно-західного наріччя.

Таким чином, можна зробити висновок, що опільський діалект був базою для формування лексико-семантичної системи західноукраїнського варіанта літературної мови. Безперечно, в цьому процесі не стояли осторонь інші говори південно-західного наріччя. Сьогодні західноукраїнський варіант, по суті, служить літературною мовою для української діаспори.

На Наддніпрянській Україні існувала тенденція не допускати до словника літературної мови зкодного галицького слова. Тому єдина соборна літературна мова могла творитись тільки на основі східноукраїнського варіанта, що було їй лише на шкоду.

Отож, як зазначає З.Франко, варіантність української мови, зумовлена історією народу і низкою чинників як ідеологічного, так і соціального характеру не є безпрецедентною. У світовій практиці таких аналогів багато [16].

Лише за умови поєднання обох варіантів можна говорити про єдину українську літературну мову. Адже незаперечним є те, що одна цілісність може активно розвиватися тільки за умови вільного розвитку її компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко З. Опільський діалект — основа галицького (західноукраїнського) варіанта української літературної мови // Другий міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення. Мовознавство. — Львів, 1993.
2. Будагов Р.А. Понятіе о норме литературного языка во Франции в XVI-XVII вв. // Филология й культура. — М., 1980.
3. Булаховський А.А. Походження сучасної української літературної мови // Вибрані праці: В 5-ти т. — Т.2.
4. Горбач О. Північно-наддніпрянська говірка й діалектний словник С.Романів Львівської області // Наукові записки УТП в Мюнхені. — VII(X). — Мюнхен, 1965.
5. Данилюк Ніна. До проблеми єдиної української літературної мови і її варіантів // Другий міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення. Мовознавство. — Львів, 1993.
6. Демський М. Збагачення української літературної мови народною фразеологією // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів.—К., 1972.
7. Жилко Ф.Т. Діалектні основи сучасної української літературної мови // Доповіді та повідомлення. Серія філологічна.—№3.—Ужгород, 1958.
8. Жовтобрюх М.А. Єдина літературна // Українська мова і література в школі. — №10. — 1966.
9. Караванський Св. Правопис - клопіт усіх // "Визвольний шлях". — Кн. 12. — 1991.

10. Караванський Святослав. Шляхи українського правопису // "Слово". Серпень. — 1991.
11. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. — К., 1990.
12. Матвіяс Іван. Варіанти літературних мов // Культура слова. — Вил. 45. — К., 1994.
13. Огієнко І.І. Складня української мови. — Част. II. — Жовква, 1938.
14. Сербенська О.А. Взаємодія української літературної мови і діалектів у галузі юридичної лексики // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. — К., 1972.
15. Франко З. Варіантність української літературної мови // "Слово". — Серпень. — №15. — 1991.
16. Франко Зіновія. Варіантність української літературної мови // "Слово". — Серпень. — №16. — 1991.
17. Шевельов Юрій. Українська мова в першій половині ХХ ст. (1900 -1941). Стан і статус. — Нью-Йорк, 1987.

Лілія Невідомська

МОВОЗНАВЧІ ПИТАННЯ В ПРАЦІ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА "АЗБУКА I ABECADLO"

Мовно-національне відродження Галичини в першій половині ХІХ ст. найпомітніше виявило себе в діяльності "Руської трійці" — укладачів відомої "Русалки Дністрової" (1937р.). Серед них М.Шашкевич виділявся не тільки творчим обдаруванням, але й вірністю проголошеним патріотичним прагненням. Його порівняно невелика спадщина, крім художніх творів, фольклорних записів, шкільних посібників, містить також мовознавчі праці. Хоча лінгвістичний доробок М.Шашкевича привертав увагу дослідників, зокрема М.Возняка, М.Тершаковця та ін., які розглядали його роботи, проте деякі фрагменти з них, як зауважує О.Летраш, ще залишається в рукописах [1, 56], інші ж публікації вивчені недостатньо.

Стаття "Азбука і abecadio" побачила світ у 1836 р. Цьому сприяв Я.Головацький. Три тисячі її примірників було надруковано в Перемишлі. Ставлячи за мету розглянути мовознавчу проблематику, висвітлену у зазначеній праці, використовуємо її канадське перевидання [3], здійснене в 1996р. на основі унікального (з авторським автографом) першодруку. Вказане перевидання, крім згаданої роботи М.Шашкевича, містить розвідки М.Тершаковця та М.Г.Марунчака, у яких високо поцінуються філологічні студії автора "Азбука і abecadia". Так, простежуючи її вплив на суспільне пробудження свідомого ставлення українців до рідної мови, її долі, М.Г.Марунчак зазначає: "Трактат "Азбука і abecadio", як доказав пізніше Богдан Дідицький в "Літературному Сборнику", "розбурхав так сильно пристрасти русинів, що вони пробудилися і до свого сознания приходили". Це була велика національна заслуга молодого Шашкевича" [3, ХІ-ХІІІ].

Досліджувана праця, як засвідчує її повна назва [3, І], — це зауваги, висловлені з приводу відомої публікації М.Лозинського "О wprowadzeniu Abecadta polskiego do pis'mien'nictwa reskiego" (1834), у якій той висунув ідею запровадження польського алфавіту для письменства галицьких українців, що, на його думку, забезпечило б поступальний розвій руської (української) літератури, мови. Правда, згодом як член комісії, створеної австрійським урядом у справі введення для "потреб українського населення в Галичині латинки, з чеською основою" [3, ХІ], він визнав, що тепер "не відваживсь би поступити в обороні урядового проекту. Одначе М.Шашкевич довідався про це вже на тому світі, бо засідання комісії відбулися вже 16 літ після його смерті" [3, ХІ].

А в 30-х роках минулого століття погляди цих двох діячів на запровадження латинки для використання її українцями були діаметрально протилежними. Для М.Шашкевича позиція прихильників латинського алфавіту була неприйнятною. Він виступив пристрастним оборонцем кирилиці. Саме ця пристрастність оборонця святих для нього традицій слов'янського письма зумовила полемічну спрямованість його зауваг, їх публіцистичність. Важливо зазначити, що вони написані польською мовою, хоч приблизно в той самий час їх автор та його однодумці в подібних публікаціях послуговувались українською мовою [2, 130-135]. Такий вибір зумовлювався насамперед просвітницькою настановою твору, призначеного для тих кіл галицьких українців, які тоді широко вживали польську мову. Водночас це відбивало нерівноправність соціального статусу української і польської мов, занедбаність і нерозвинутість українського слова в тодішній Галичині. І в цій ситуації, коли польська мова нерідко якраз і виступала знаряддям винародовлення українців, приниження їх національних почуттів, історично виправданим і психологічно вмотивованим було застосування М.Шашкевичем саме її у дискусії, в якій він прагнув оборонити культурні здобутки й традиції